

KNYGA

Knygos reikšmė - Nerasime namų, kuriuose nebūtų bent vienos knygos. Kartais pilnos lentynos gražiausių knygų dulka lentynose nes jų vietą užima kompiuteris. Knyga tapo tokia įprasta, kad kartais nebesuvokiame jos neįkainojamos vertės. Knygose yra viso pasaulio istorija. Viską ką žmogus sukūrė, viską užrašė į knygas, visi mokslo laimėjimai, todėl mes dabar galime su visu tuo susipažinti. Vienas knyga įkvėpė kūrybai, kitus šiaip pradžiugino. Knygos mums pasakoja įvairiausias istorijas, apie įvykius, apie senovę. Bet labai retai jos pasakoja apie save.

Nusikelkime į pirmykščius laikus Pirmykščiai žmonės išmoko susišnekėti tam tikrais garsais ar gestais, įspėti draugus apie pavojų, arba atkreipti dėmesį į netoliese esantį grobį. Vėliau, pramokę paprastai piešti, žmonės savo mintis ėmė reikšti įvairiais piešiniais. Taip atsirado piešinių raštas – piktograma.

Piktograma - (lot. *pietus* - pieštas, tapytas dažais + gr. *grámma* - rašytinis ženklas, brūkšnys): 1. pieštinis raštas; piktografijoje vartojamas rašto ženklas - piešinukas ar kitas žymuo; 2. informacinį objektą ar operaciją žymintis sutartinis grafinis ženklas; 3. psichol. metodinė priemonė netiesioginiam įsiminimui tirti.

Piktogramai vis paprastėjant, atsiranda hieroglifo ženklas.

Logograma - (gr. *logos* - žodis + *gramma* - raidė) - žodžio ar žodžių junginio sutrumpintas žymėjimas rašomojoje kalboje, pvz., & (angl. *and*).

Knygos rašymo technikos tobulėjimas

Žmonės išmoko naudoti ir lengvesnes augalines rašomąsias medžiagas: Pietų Indijos gyventojai rašydavo ant palmių lapų, kuriuos sutvirtindavo lentelių viršeliais. Kinai rašydavo ant bambukinių lentelių, bei šilko juostų. Egiptiečiai išrašydavo drobę, į kurią vyniodavo kilmingųjų mumijas. Viduriniųjų Rytų gyventojai rašydavo medžių žievėje, vėliau ant beržo tošies buvo rašoma ir Rusijoje.

Labiausiai senovės pasaulyje paplitusi medžiaga buvo egiptiečių išrastas papirusas. Tai pelkių žolė išauganti iki 4,5 m aukščio. Papiruso popierius buvo gaminamas iš papiruso stiebo žievelių. Tačiau rankų darbo popieriaus tėvynė yra Kinija, kur popierius buvo gaminamas iš įvairiausių augalų, – bambuko, ryžių ir net iš vapsvų lizdų, šilko. Išradus popierių, atsirado daugiau knygų. Įvairiose šalyse egiptiečių pavyzdžiu kūrėsi raštingųjų luomas, knygų perrašymo dirbtuvės. Pirmieji perrašinėtojai rašydavo žąsies plunksna. Knygų turinys dažniausiai būdavo religinis, o kainos nepaprastai didelės, todėl skurdiems žmonėms buvo neprieinamos.

Popierius iš skudurų Baroko laikotarpyje popierių gamino iš skudurų. Skudurai buvo renkami, rūšiuojami, smulkinami, plaunami ir pūdomi, virinami nedegtomis kalkėmis, tol, kol gaunama masė. Į ją dedami klijai. Masė nedideliais kiekiais dedama į vandens kubilus iš kurių buvo semiama į formas ir džiovinama. Rankų darbo popieriaus gamyba įvairius popierius (laikraštinių, vyniojamą, servetėles, vatmaną ir t.t.) rankomis smulkiai suplėšome ir užmerkiame kelioms dienoms. Vėliau imdami nedideliais kiekiais išmirkytą popierių sumalame buitiniu elektriniu trintuvu. Gautą masę pilame į plastmasinį indą su vandeniu. Įdedame klijų ir gerai išmaišome. Į pagamintą masę galima įdėti įvairiausių medžiagų: džiovintų žiedų, lapų, spyglių, karpytų šilkinųjų siūlų, šaknų, linų, karpytų popierėlių ir t.t.

Popierius iš medžio Nors yra daugybė medžiagų, iš kurių galima gaminti popierių (linai, kanapės, sintetinės medžiagos, šiaudai, makulatūra), šiais laikais popierius gaminamas iš medienos. Bet kokio popieriaus gamybos pirmasis etapas yra plaušelių masės gavimas - mediena susmulkinama. Po to medienos skiedros apdorojamos chemikalais ar garais. Dar į popieriaus masės sudėtį įeina klijinimo medžiagos ir chemikalai. Po to masė patenka į popieriaus gaminimo mašiną ir perėjęs visas operacijas tampa popieriumi, kurį dar reikia supjaustyti, patikrinti ir

supakuoti. Šiais laikais, kai miškų plotai pasaulyje katastrofiškai mažėja, labai svarbu atkreipti dėmesį į popieriaus perdirbimą, t.y. popieriaus gamybą iš makulatūros. Tai sumažintų iškertamų miškų plotus, o juk miškai yra žemės plaučiai.

1450 m. Johannes Gutenberg išranda pirmąją spausdinimo mašiną. Jis laikomas spaudos išradėju.

Mažiausia knyga pasaulyje - japonų 2,8 x 4mm.

Knyga milžinė – olandų. Tai atlasas sveriantis 110 kg. Didesnė už vidutinį žmogaus ūgį.

Mažiausia lietuviška knyga - Miniatiūinės knygos "Lietuvos spaustuvėms 475" autorius ir leidėjas humanitarinių mokslų daktaras, docentas, vilnietis [Vilius Užtupas](#). Išleido leidykla "Vilius" 120 egz. tiražu. Ji yra **11,2 mm x 10 mm dydžio, 4,8 mm storio, 64 puslapių, 0,31 g svorio.**

Rašto gimimas: nuo pirmos raidės iki lietuvių abėcėlės

(Lrytas.lt 2014-01-12)

2500 m. prieš Kristų ir anksčiau

Seniausia lotynų abėcėlės raidė yra „O“. Dar 1300 m. prieš Kristų ji buvo senovės finikiečių abėcėlėse! Ši raidė išriedėjo iš piešinio, vaizdavirusio žmogaus akį. O pati jauniausia lietuvių abėcėlės raidė yra „Ū“, įdiegta kalbininko Jono Jablonskio.

Rašto atsiradimą lėmė žmonių poreikis vis daugiau bendrauti per laiko ir erdvės atstumą. Seniausi Europoje rasti piešiniai ant uolų priskiriami laikotarpiui tarp 20–10 tūkst. metų prieš Kristų. Daug piešinių surasta Afrikoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, bet didžioji jų dalis iki šiol nedatuota. Vieni jų galėjo būti tam tikros puošmenos, kiti atspindėjo įvairius religinius simbolius, dar kiti žymėjo daikto priklausomybę tam tikram asmeniui, todėl tie piešiniai dar nelaikomi raštu. Tai tikrai rašto priešistorė.

Yra žinomi trys pagrindiniai rašto tipai, istoriškai keitę vienas kitą arba egzistavę ir dabar egzistuojantys vienas greta kito, – **piktografija, ideografija ir fonografija**.

Seniausias iš jų – piktografija. Tai mūsų dabartinių rašto sistemų protėvis, nes visos jos savo genealogiją, šiaip ar taip, pradeda nuo primityvių piktogramų, ženklų ir piešinių, kuriuos paliko akmens amžiaus žmonės. Piktografinis raštas nefiksuoja nei žodžių, nei kalbos garsų, o grafiškai perteikia konkretų daiktą arba reiškinį, mintis, gyvenimo įvykį. Piktografinį raštą geriausiai yra išlaikę Amerikos indėnai – išlikęs 1849 m. šiuo raštu ant medžio žievės rašytas JAV prezidentui indėnų genčių laiškas, kuriame prašoma leisti persikelti į kitą vietą ir žvejoti kituose ežeruose.

Supaprastinus piešinėlius iš piktografinio rašto išsirutuliojo **ideografinis raštas**. Šio rašto pavienis ženklas žymi tam tikrą sąvoką. Ideografinį raštą dar ir dabar vartoja kinai, japonai, seniau vartojo egiptiečiai, actekai, šumerai, vietnamiečiai ir kitos tautos.

Ilgainiui ideogramomis imta žymėti ne tik pavienės sąvokas ir jas reiškiančius žodžius, bet ir žodžių dalis, skiemenis. Ėmė rasti naujo rašto tipo – **fonografijos** – elementų. **Fonografinis raštas** perteikia jau nebe mintis ar sąvokas, bet garsinę kalbos pusę, jame grafiniai ženklai susieti su kalba.

Skiemeninis raštas yra fonografinio rašto rūšis. Jau III tūkstantmetyje prieš Kristų jį vartojo Mesopotamijoje gyvenę šumerai, taip pat asirai, babiloniečiai. Dabar skiemeninį raštą, paveldėtą iš sanskrito, vartoja Indijos gyventojai, etiopai, korėjiečiai ir kai kurios kitos tautos.

Gerokai vėlesnis už skiemeninį yra **foneminis raštas**. Jis atsirado tikrai II tūkstantmečio prieš Kristų antroje pusėje–I tūkstantmečio pradžioje ir plačiai paplito daugelyje pasaulio tautų. Tai raštas, kuriame atskiras ženklas žymi atskirą garsą. Šio rašto pradininkai yra finikiečiai.

Finikiečių raštą sudarė 22 ženklai, žymintys priebalsius ir pusbalsius. Iš finikiečių raidyną perėmė graikai, jį gerokai pakeitė ir pritaikė prie savo garsų sistemos. Graikų raidyną nusižiūrėjo ir jį pritaikė Apeninų pusiasalio gyventojai – etruskai, oskai, umbrai, lotynai. Romėnams sukūrus galingą imperiją jų lotyniškasis 23 rašmenų raidynas paplito po visą Vakarų ir Vidurio Europą.

Plisdamas lotyniškasis raidynas įgijo naujų bruožų, buvo pritaikomas prie kiekvienos kalbos. Germanų šalyse nuo XII a. įsigalėjo smailių, kampuočių formų gotikiniai rašmenys, kuriuos keletą šimtmečių vartojo ir čekai, lenkai, o vokiečiai net iki XX amžiaus vidurio. Gotikiniu šriftu XVI–XVII a. buvo spausdinamos ir lietuviškos knygos, tačiau nuo XVIII a. Lietuvoje visuotinai pereita prie apvalių lotyniškųjų rašmenų. Gotikiniai rašmenys išliko tik Rytų Prūsijos lietuviškuose spaudiniuose.

Pirmąją lietuvišką abėcėlę parengė Martynas Mažvydas 1547 metais. Joje buvo 23 gotiškojo raidyno raidės. Ten dar nėra mums įprastų č, š, ž, ą, ę, è, į, ū, ū. Kiekvienos jų istorija kitokia. Nosines raides ą ir ę pirmieji lietuvių rašytojai perėmė iš lenkų, o jų pavyzdžiu lietuviai pasidarė ir „trūkstamas“ į bei ū. Grafemą è pasiūlė pirmosios spausdintos (1653 m.) lietuvių kalbos gramatikos autorius Danielius Kleinas. Raidės č, š, ž „su paukščiukais“ dar XIX a. buvo pasiskolintos iš čekų. Pati jauniausia lietuvių abėcėlės raidė yra ū, įdiegta kalbininko Jono Jablonskio.

1503 m. Kelne išleistos lotyniškos knygos „Traktatas kunigams“ („Tractatus sacerdotalis“) paskutiniame puslapyje buvo atrastas lietuviškas poterių tekstas, parašytas nežinomo asmens. Tyrinėtojai nustatė, kad rašyta XVI a. pradžioje. Tai seniausias iš visų iki šiol žinomų tekstų lietuvių kalba.

RAŠTAS. RAŠTO ATSIKADIMAS.

1. Koks yra seniausias būdas perduoti žinias?
2. Kas sukūrė raštą ir kaip jis vadinosi?
3. Kokioje šalyje prasidėjo rašybos istorija?
4. Kaip vadinosi seniausi piešiniai ir kas tai yra?
5. Kokios priemonės buvo pradėtos naudoti senovės civilizacijoje perduoti informacijai išradus raštą?
6. Kaip vadinosi egiptiečių sukurtas raštas?
7. Ant kokių rašymo priemonių rašė egiptiečiai?
8. Kokie yra pagrindiniai rašto tipai? Apibudink kiekvieną iš jų.
9. Kokia kita rašymo medžiaga pakeitė papirusą?
10. Ant ko (kokių medžiagų) buvo rašomos pirmosios knygos?
11. Kokia buvo svarbiausia Antikos laikų rašomoji medžiaga?
12. Kada ir kokioje šalyje pradėtas gaminti popierius?
13. Kada buvo išleista pirmoji knyga ir kas jos autorius?
14. Kada buvo išspausdinta pirmoji lietuviška knyga, kaip ji vadinosi ir kas jos autorius?